

Dlhé slovenské devätnáste storočie

PETER ZAJAC

Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava/Humboldt Universität, Berlin

ABSTRAKT

Štúdia predstavuje pokus uchopiť fenomén slovenského literárneho romantizmu cez prizmu tzv. „dlhého devätnásteho storočia“, t. j. v perspektíve *long duré* ako integrálnu súčasť javu, označovaného ako národné obrodenie. Antimodernistické postoje veľkej časti slovenskej literárnej inteligencie celého devätnásteho storočia možno pritom suspendovať v kultúrno-, resp. sociálno-historickej predstave modernizácie; na pozadí súčasných sporov medzi konštruktivistickou a empirickou koncepciou utvárania národných spoločenstiev v strednej Európe v lone romantickej kultúry sa slovenský romantizmus javí ako kultúrna (literárna) iniciatíva, v ktorej sa spojil moment racionálneho vyhodnotenia sociálno-kultúrnej situácie historického slovenského spoločenstva v polovici 19. storočia s idealizačným (konštruktivistickým) momentom. Spojenie oboch momentov viedlo v slovenskej romantickej literárnej tvorbe k vytvoreniu neomytologických identifikačných autoobrazov, ktorým autor venuje druhú časť štúdie.

1

Zvrat dlhé devätnáste storočie sa viaže na dva kontexty. Podľa mnohých sa začalo už Francúzskou revolúciou a skončilo sa až ruskými revolúciami roku 1917, „februárovou“ a „novembrovou“ a je synonymom času utvárania moderných európskych národov. Charakterizuje ho kategória všeobecnej a hĺbkovej zmeny, lebo „celá spoločnosť sa ocitla neodvolateľne v jedinečnom, univerzálnom-historickom transformačnom procese“.¹ Franz J. Bauer používa pre tieto procesy zmeny pojem modernizácia.² Z perspektívy slovenských dejín je pritom podstatné, že sa týkajú aj tých spoločností, ktoré sa „proti nemu uzatvárali“, lebo slovenský modernizačný proces sprevádzali v značnej miere prejavy antimodernizmu.³ Otázku, či sa v strednej Európe začína 19. storočie až v roku 1806, teda definitívnym rozpadom Svätej ríše rímskej národa nemeckého, ako to tvrdí Miloš Havelka⁴, alebo už skôr, necháme otvorenú, aj keď je zrejmé, že politicky, ekonomicky a kultúrne treba zohľadniť zakladajúci fakt jozefinských reforiem a začínajúcej sa vernakularizácie.⁵

Druhý kontext pojmu dlhé devätnáste storočie tvorí protipojem *krátkeho* dvadsiateho storočia. Je charakteristický napríklad pre uvažovanie Erica Hobsbawma. Myslím obdobie od začiatku prvej svetovej vojny po rok 1989, keď došlo v krajinách vý-

chodnej, strednej a južnej Európy k zásadnému zlomu, ktorý mal potom vplyv na to, čo sa dialo v celom svete nasledujúcich dvadsať rokov a jasnejšie kontúry nadobúda až koncom desiatych rokov dvadsiateho prvého storočia v dnešnej, ešte stále nezreteľnej novej konfigurácii svetových vzťahov.

Z nášho hľadiska je podstatné, že v oboch prípadoch sa vníma čas od deväťdesiatych rokov 19. storočia až do začiatku prvej svetovej vojny ako kultúrna interferencia končiaceho sa času devätnásteho a začínajúceho sa času dvadsiateho storočia, lebo znamená dlhotrvajúci zápas o modernú podobu slovenskej kultúry. Hádám najvyššieho pomenúva Marcela Mikulová na pozadí zdanlivo okrajového textu Terézie Vansovej *Pani Georgiadesová na cestách*, publikovaného v Slovenských pohľadoch v rokoch 1896–1897: „V prípade *Pani Georgiadesovej na cestách* to zďaleka nie je len problém sváru ‚idealizmu‘ (romantizmu) a realizmu: máme tu pred sebou oveľa širší okruh nastolených tém, zasahujúci priamo štruktúru umeleckého textu – vzťah jazyka a čitateľa, vzťah občana k svojmu národu, k iným národom i problém modality a umeleckej transformácie národnoreprezentatívnych znakov.“⁶ Marcela Mikulová tak priamo v texte Terézie Vansovej identifikuje ironicky a sebaironicky pomenovaný trojkľaný konflikt národnoreprezentatívnej potreby romanticky idealizovaného života, hlasov volajúcich po realizme a moderných zákonov „o kráse a o forme“: „*V našej dobe všade počuť ozývať sa hlasy po realizme, každý usiluje sa čo najrealistickejšie opísať život tak, že často vychodí z toho nechutná fotografia-momentka. Realizmus tu, realizmus tam, realizmus v románe, realizmus v dráme – a kde nájdete kus idealizovania života, tu hneď hodia sa kritici na hriešneho idealistu a kričia: ‚Nabiť ho do dela – a do neba vystreliť‘, – ‚tá forma sa už vyžila‘, ‚moderna stavia iné zákony o kráse a o forme‘“ (s. 218). Autorka tu načrtáva desivú víziu moderného umenia, ktoré je „možno ešte reálnejšie ako je sám život (s. 218)“.⁷ Tu možno doslova v jednej autorskej výpovedi verifikovať potrojnú Vansovej názorov, obrodenecky oscilujúcich medzi romantizmom, realizmom a modernou.*

Pojem dlhého devätnásteho storočia možno v slovenskej kultúre stotožniť s rozsahom a obsahom pojmu *národného obrodzenia*. Súvisí s tým, čo Miroslav Hroch označuje vo svojej typológii ako *oneskorujúci sa* typ národného hnutia, ku ktorému radí aj slovenské, lebo bolo od sedemdesiatych rokov 19. storočia zabrzdené maďarizačnou vlnou.⁸

Hroch pritom rozlišuje tri fázy národných hnutí 19. storočia – fázu A ako obdobie učeneckého záujmu, fázu B ako obdobie národnej agitácie a fázu C ako fázu masových hnutí. Slovenský národ pritom radí medzi národy s rozvinutými fázami A a B a s nedovršenou fázou C, resp. k typu kultúry „bez tradície štátnosti“.

V slovenskom literárnohistorickom kontexte uvažuje o prepojení pojmov národné obrodzenie a dlhé devätnáste storočie Marcela Mikulová vo svojej monografii *Tajovského obrodenecká moderna*. Paradoxným spojením dvoch zdanlivo sa navzájom vylučujúcich pojmov obrodzenia a moderny sa odvoláva na pojem obrodenecká moderna Radka Pytlíka a označuje ju za fúziu „buditeľského zámeru s moderným literárnym tvarom.“⁹

Táto situácia je charakteristická aj pre slovenskú literatúru tých čias. Voči českej moderne bola v podobnom vzťahu *podvojnosti* ako írsky moderna voči anglickej. Neplatí to však len o slovenskej literatúre a kultúre, ale o všetkých malých stredoeuróp-

ských a európskych literatúrach a kultúrach, ktoré boli ako írsku na prelome devätnásteho a dvadsiateho storočia „súčasťou rozsiahleho kultúrneho programu, ktorým sa mala v rámci národnop politickej emancipácie... umením a literatúrou formulovať politicko-kultúrna identita. Pritom sa ale autori školili na literárnych postupoch, ktoré skôr smerovali k samoučelnosti umenia ako k jeho funkčnosti“.¹⁰ Írsku modernu – a analogicky to možno povedať aj o slovenskej – charakterizuje práve polyvalencia „reprezentatívnej funkcie a artificioznej autonómie umenia“, ktorú si ironicky a seba-ironicky uvedomovala v tom čase Terézia Vansová.

Pri tomto konštatovaní treba ešte poukázať na paradox, ktorý sprevádza slovenskú kultúru v celom devätnástom storočí. Bola romantická, hoci sa proti pojmu romantizmu húževnato bránila, a bola moderná, hoci sa hádam ešte húževnatejšie bránila proti pojmu modernosti, ako o tom svedčia nielen prudké protimoderné publicistické ataky Svetozára Hurbana Vajanského zo začiatku dvadsiateho storočia, ale aj doslova apodiktické sebaobránné protimoderné vyjadrenia autorov, ktorých máme dobrý dôvod pokladať dnes za autorov modernej slovenskej literatúry v širšom zmysle slova, ako je to v prípade Jozefa Gregora-Tajovského, ale napríklad aj takmer všeobecne odmietnutie prvého explicitne artikulovaného konceptu modernej slovenskej kultúry Jána Lajčiaka.¹¹

Jeden z paradoxov slovenskej kultúry spočíva potom práve v tom, že v nej bola hlavným aktérom proces *modernizácie*, „prechodu od tradičnej agrárnej spoločnosti k spoločnosti občianskej, kapitalistickej, industriálnej“¹² ako jednej z nevyhnutných podmienok formovania moderného politického národa v podmienkach národného hnutia práve garnitúra, ktorá sa sama deklarovala ako protimoderná.

Uzavríme túto prvú časť konštatovaním, že *národným obrodením* v slovenskej kultúre možno skusmo a približne pomenovať dlhé devätnáste storočie ako obdobie utvárania moderného slovenského politického národa a jeho kultúry. Obrodenecký model kultúry tvorí potom v rámci utvárania moderného slovenského politického národa kultúrnohistorickú klenbu nad pojmi klasicizmus, romantizmus, *biedermeier*, realizmus, naturalizmus, *parnasizmus*, moderna.

2

Rozpor medzi dobovými faktami a našimi historickými konštruktmi nie je nijako zriedkavý. Fáza *národnej agitácie*, ku ktorej patria dobové polemiky, je vždy aj výrazom sporov dobových ideologických konštruktov. V českej histórii sa vinie už pomaly dvadsať rokov zvláštny spor medzi dvoma koncepciami – medzi koncepciou historickej empirie a historického konštruktivismu. V českých dejinách ho charakterizuje v najvypuklejšej podobe spor medzi Hrochovým konceptom *priebehu formovania jednotlivých národov*¹³ a konceptom *vymysleného národa* Dušana Třeštíka.¹⁴

Miroslav Hroch formuluje tento spor najpregnantnejšie v úvode k publikácii *Národy nejsou dílem náhody*: „Nemyslím si, že by národ bol čírym kultúrnym konštruktom, invenciou, ktorú mohol ktokoľvek a kedykoľvek ľubovoľne uviesť do života tým, že vyhlási nacionalistické heslá. Konštrukt národa mohol dosiahnuť úspech len za istých sociálnych, politických a kultúrnych podmienok, ktoré pôsobili nezávisle na želaniach a ideáloch ‚nacionalistov‘.“¹⁵

Miroslav Hroch tu nepriamo, ale niekedy aj priamejšie polemizuje s Macurovou

konceptiou národného obrodzenia ako konštruktú českých intelektuálov.¹⁶ Kultúrno-historicky je pritom zaujímavé, že Macurov model¹⁷ vznikol v tom istom čase ako obdobný model *imagined communities* Benedicta Andersona¹⁸, ale ako to už býva, Macurova koncepcia ostala uzavretá v izolovanosti českej a slovenskej kultúrnej histórie osemdesiatych rokov minulého storočia, zatiaľ čo Andersonova urobila celosvetovú kariéru.

Domnievam sa, že medzi Hrochovým a Macurovým konceptom nie je taká prikra dichotómia, ako ju formuluje Miroslav Hroch. Prinajmenšom možno povedať, že „od deväťdesiatych rokov (dvadsiateho storočia) sa črtá pragmatické spojenie integratívnych sociálnych dejín s konštruktivistickým kladením otázok“.¹⁹ Za podstatné pokladám Assmannovo²⁰ kritérium *hypolepsy* ako približovania sa k pravde v oboch navzájom prepojených typoch empirického a konštruktivistického výskumu.

Pre výskum slovenskej kultúry má toto konštatovanie jednoznačný význam: inak by nebolo možné dnešné *prepísovanie* romantizmu, národného obrodzenia, devätnásteho storočia.

3

V českých dejinách myslenia zohral kľúčovú rolu od začiatku devätnásteho storočia Palackého koncept českých dejín ako dejín *demokratického a humanistického národa*, rozvedený v *Českej otázke* T. G. Masarykom. V dejinách českej kultúry má podobu historického kánonu. Chápe sa ako čosi samozrejmé, hoci Jan Patočka²¹ poukázal na jeho slabiny a namiesto princípu demokracie a humanity navrhol pre české národné obrodzenie ako kľúčový pojem *oslobodenie*: „Pre spoločnosť, ktorá chce žiť slobodne, niet inej cesty ako zúčastniť sa podľa možnosti zo všetkých síl na tomto úsilí o pochopenie a zmysel, tvárou v tvár masívnej absurdnosti, chaotickosti, oslabujúcej predstave nezvládnuteľnej planetárnej situácie.“²²

4

V slovenskej kultúre existuje viacero koncepcií národného obrodzenia. Kanonizovaný model tvorí imaginácia pozitívnych vlastností Slovanov (Slovákov), prevzatá Jánom Kollárom. Kollár, ako na to poukazuje Róbert Kiss Szemán, čerpá pritom nielen z Johanna Gottfrieda Herdera, ale aj z Pétera Horvátha, pričom Kiss Szemán náorne ukazuje, ako Kollár prepísal Horvátha tak, že pre Slovanov vyňal z Horváthových pozitívnych a negatívnych vlastností starých Maďarov len tie pozitívne, zatiaľ čo negatívne v prípade Slovanov vynechal. Podobne postupoval aj pri Herderovi.²³

Tento apodiktický koncept sa pokladá v dejinách slovenského myslenia za úplne samozrejmý. Nepresadil sa ani pokus Svätopluka Štúra navrhúbiť na slovenské národné obrodzenie Masarykov princíp demokratického, humanistického národa.²⁴ Až v poslednom čase sa ako výsledok výskumu Oskára Čepana a Joanny Goszczyńskiej dá vytvoriť iný koncept slovenského národného obrodzenia, založený na mýtotovornom podloží slovenského romantizmu, ktoré charakterizujú topiky slovenského národa ako *Popolvára* a Slovenska ako *zakliatej krajiny*.

Ján Botto je v slovenskom romantizme tradične vnímaný ako autor balád (*Lucijný stolček*, *Žltá lalija*, *Ctibor*, *Margita a Besná*) a povestí (*Báj nad Dunajom*, *Báj Maginhradu*, *Báj Turca*). Trojicu jeho kľúčových diel však tvorí lyrická skladba *Svetský*

vítaz (1846), epos *Smrť Jánošíkova* (1862) a fragmentárna lyricko-dramatická skladba *Čachtická pani* (1875–1881). V nich sa najlepšie zrači povaha jeho romantickej tvorby a koncepcia, vychádzajúca zo Schlegelovej a Novalisovej premisy o rozprávke ako pôvode romantickej poézie a jej transformácie do novej mytológie o romantickej spoločnosti *družnosti*. Ňou Botto budoval oblúk, „ktorým chcel preklenúť vzdialenosť medzi dvoma odlišnými svetmi – zakliatou krajinou ľudových rozprávok a mlčným prostredím romantického Slovenska“.²⁵

Svetský víťaz je prejavom možnej, aj keď nenaplnenej nádeje. Víťazný junák síce oslobodí pokorenú krajinu, ale ostane stáť pred tajomstvom zatvorenej „knihy osudu“, ktorú ako kroniku národa stráži čierny orol, podobne ako ostáva zavretou kniha múdrosti v Novalisovom ranoromantickom *Heinrichovi von Ofterdingenovi*. Nedokončená lyricko-dramatická skladba *Čachtická pani* sa zase končí v Bottovom rukopise nerozhodnutou alternatívou veršov: „Vstávajte! vy moje usnuté nádeje!“ alebo: „Vidím vás tvár v tvári – vy zhaslé nádeje“, ktoré najpregnantejšie vyjadrujú Bottovu celoživotnú osciláciu medzi vidinou nádeje a reálnym stroskotaním.

Lyricko-epický epos *Smrť Jánošíkova* začal tvoriť Ján Botto už v štyridsiatych rokoch devätnásteho storočia, dokončil ho však až po stroskotaní revolúcie rokov 1848–1849 v atmosfére zmaru v roku 1858; publikovaný bol v roku 1862.²⁶ Mesianistický rámeč Bottovej *Smrti Jánošíkovej* tvorí mýtický úvod s alúziou na Goetheho Mignoninu pieseň ako vidinu raja, ale najmä s ranoromantickým motívom zbojníkov ako „voľných detí prírody“, ktorý je ozvenným motívom schellingovského ducha prírody; utopické záverečné Zjavenie je zas epifanickým obrazom zsvätenia a mystickej svadby.

Romantický príbeh o zbojníkovi Jurajovi Jánošíkovi, ktorý tvorí vnútro skladby, nadväzuje na tradíciu byronovských hrdinov, ktorí konali mimo práva, zavrhovali konvenčnú, tradičnú etiku a svoje činy zdôvodňovali službou vyšším cieľom.²⁷ Touto koncepciou nadviazal Botto na folklórnu tradíciu, známu zo spevníkov a kalendárov z konca osemnásteho a prvej tretiny devätnásteho storočia, ktorá sa preniesla aj do umelej tvorby (Bohuslav Tablic, Ján Kollár). V romantickej poézii nadväzuje Bottova *Smrť Jánošíkova* na jánošíkovský motív u Sama Chalupku, Janka Kráľa, Sama Bohdana Hroboňa a je pendantom Hodžovej *Matory*.

Na rozdiel od Hodžovej koncepcie Jánošíka ako zbojníka, ktorý sa nemôže stať národným hrdinom, pretože je vrahom, ktorou nadviazal Hodža na Kollára, je Bottov Jánošík stroskotaným tragickým hrdinom vzdoru, ktorý si vo väzení v meditatívnych pasážach uvedomuje svoj koniec: „Zvonia na deň – mne na noc. Oj, srdce, nežiali! / my skoro spať musíme, bo sme skoro vstali!“ Lebo – ako to Botto napísal v súvislosti so smrťou Ľudovíta Štúra a potom básnicky viackrát zopakoval – „jedna lastovička jar nerobí“ a ľud, ktorý chce Jánošík oslobodiť, „nemý jak tóna vlečie sa dokola“.

Na rozdiel od *Svetského víťaza* nie je hlavnou postavou *Smrti Jánošíkovej* „víťazný junák“, ale „vodca zbojníkov“; ten prehral zápas za spravodlivosť, v mene ktorej zbýjal a pošliapal zákon. Botto porovnáva Jánošíka s tými, čo sa „radi menujú ľuďmi“, ale zároveň „ľudské i božské šliapajú zákony.“ Jánošík pritom radšej obetuje život, ako by pristúpil na kompromis.

Botto prenáša Jánošíkov individuálny príbeh na osud krajiny, o ktorej Jánošík

hovorí: „Keď sa my minieme, minie sa krajina“. V tejto pasáži cítiť názvuk rozprávkového motívu „zakliatej krajiny“, ktorý sa stal kľúčovým motívom slovenského romantizmu, kde sa opakuje v troch formách – ako romantické literárne prerazovanie rozprávky, ako motív v tvorbe romantických básnikov a prozaikov a ako tematické podložie viacerých literárnych textov slovenského romantizmu.

Ján Botto je romantickým básnikom „prvého sna“, rozkľuteného medzi vzdialeným detským snom o materskom dotyku a alegorickou predstavou ideálneho priestoru ľudského bytia.²⁸ Bottova *Smrť Jánošíkova* je podvojná, osciluje medzi „usnutou“ a „zhasnutou“ nádejou.

Ján Botto a Michal Miloslav Hodža sú autormi ponorného prúdu, hľadajúceho zmysel „slovenskej existencie“, podľa ktorého nestačí len Štúrovo *odkľatie*, ale nevyhnutný je pritom moment *spravodlivosti*, ako ho nastolili Hodža, Botto a v neomytickom rúchu rozprávka *Zakliata hora*.

Ak budeme aktualizovať týmto ponorným prúdom koncept slovenského dlhého devätnásteho storočia a národného obrodzenia, ktoré sa podobne ako české ešte stále neskončilo,²⁹ neopustíme empirickú cestu, lebo toto uvažovanie bolo, aj keď na okraji a apokryfne, súčasťou dobového romantického myslenia, ale budeme postupovať aj cestou kultúrohistorického konštruktú, ktorý vyznačili Oskár Čepan a Joanna Goszczyńska, keď sa stredobodom ich uvažovania stalo prepojenie romantickej metafory odkliatia s jedným z kľúčových kultúrnych pojmov spravodlivosti ako jeho nevyhnutnej podmienky.

POZNÁMKY

- ¹ WEHLER, Hans-Ulrich: *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*. Bd. 1. München: Fischer Verlag, 1987.
- ² BAUER, Franz, J.: *Das „lange“ Jahrhundert. Profil einer Epoche*. Stuttgart: Reclam, 2004, s. 26.
- ³ LANGEWISCHE, Dieter: „Neuzeit, Neuere Geschichte“. In: *Fischer Lexikon Geschichte*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1990, s. 386–406, tu s. 386.
- ⁴ HAVELKA, Miloš: *Esence, mýtus nebo hypotéza? Pět fází diskuzí o smyslu českých dějin (1895–1989)*. In: ŘEPA, Milan (Ed.): *19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha: Nakladatelství Historický ústav, 2008, s. 26–49, tu s. 28.
- ⁵ Pojem vernakularizácie, úsilia „vytvoriť z regionálnej kultúry kultúru vysokú“ sa v zmysle apropriacie používa bežne v dejinách architektúry. Pre dejiny kultúry v strednej Európe sa ho pokúsil zaviesť Michael Wögerbauer v článku *Vernakularizace – alternativa ke konceptu národního obrození?* In: Česká literatura, 56, 2008, č. 4, s. 461–490, tu s. 463. Následná diskusia Alessandra Catalana, Milana Hlaváčka, Miroslava Hrocha, Taťány Petrasovej, Václava Petrbocka a Jana Randáka, Hany Šmahelovej, Daniely Tinkovej a Dalibora Turečka na s. 533–563 toho istého čísla však ukázala istú obozretnosť pri prijímaní tohto pojmu. Keby som sa k nej mal vyjadriť, povedal by som to asi tak, že Wögerbauerov pojem nemôže byť alternatívou pojmu národného obrodzenia, ale v podstate zodpovedá Hrochovej fáze A národného hnutia, ktorú označuje ako obdobie učeneckého záujmu. Hrochov pojem národného hnutia zase v podstate zodpovedá tomu, čo by sme dnes označili ako obdobie vzniku moderných politických národov.
- ⁶ MIKULOVÁ, Marcela: *Závažnosť „veselého cestopisu“*. Terézia Vansová: *Pani Georgiadesová na cestách*. Rkp., s. 4.
- ⁷ Tamže, s. 9.
- ⁸ Hroch vymedzuje ako prvý, integrovaný taký typ národného hnutia, ktoré „dosáhlo své masové fáze zhruba paralelně s konstitučními změnami či dokonce až poté, co byly zavedeny některé dílčí principy občanské společnosti“. In: HROCH, Miroslav: *V národním zájmu*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 46.

- ⁹ MIKULOVÁ, Marcela: *Tajovského obrodenecká moderna*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV a Kalligram, 2005, s. 264.
- ¹⁰ LOBSIEN, Eckhard: Modernismus in der anglo-irischen und englischen Literatur 1890–1920: Yeats, Synge, Hulme, Pound, Eliot. In: PIECHOTTA, Hans Joachim, WÜTHENOW, Ralph-Rainer, ROTHMANN, Sabine [Hg.]: *Die literarische Moderne in Europa*. Band 2. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994, s. 230–233, tu s. 230.
- ¹¹ LAJČIAK, Ján: *Slovensko a kultúra*. Myjava: Slov. ev. a v. Theol. Akadémia v Bratislave, 1920, 2. vydanie 1957, 3. vydanie 1995.
- ¹² HROCH, Miroslav: Cit. d., s. 32.
- ¹³ HROCH, Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Slon, 2009.
- ¹⁴ TRĚŠTÍK, Dušan: Vymysli si český národ. In: Skřivánek, Milan (zodpovedný redaktor): *Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu*. Litomyšl: Město Litomyšl a Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, 1998, s. 21–30.
- ¹⁵ HROCH, Miroslav: Cit. d., s. 8.
- ¹⁶ Veľmi vášnivo polemizuje s Macurovým konceptom aj Růžena Grebeníčková, ktorá o jeho knihe *Znamení zrodu* doslova zlostne tvrdí, že „je metodicky obrnené proti sebemenšiemu kulturněhistorickému rozhledu a málo dbalé faktických materiálů, jak je frapantně vidno například z nesmyslného, komiksového podání Amerlinga...“ In: *Máchovské studie*. Praha: Academia, 2010, s. 260.
- ¹⁷ MACURA, Vladimír: *V znamení zrodu*. Praha: Čs. spisovatel, 1983.
- ¹⁸ ANDERSON, Benedict: *Představy společnosti. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008.
- ¹⁹ KUNZE, Rolf-Ulrich: *Nation und Nationalismus*. Darmstadt: WBG, 2005, s. 17.
- ²⁰ ASSMANN, Jan: *Kultura a paměť*. Praha: Prostor, 2001.
- ²¹ PATOČKA, Jan: *Češi*. Praha: Oikoymenh, 2006, s. 341–365.
- ²² Tamže, s. 365.
- ²³ HERDER, Johann Gottfried: *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*. Wiesbaden: R. Löwit, bez datácie, s. 433–435.
- ²⁴ ŠTŮR, Svätupluk: *Smysl slovenského obrodzenia*. Liptovský Svätý Mikuláš: Tranoscius, 1948.
- ²⁵ ČEPAN, Oskár: Svetský víťaz Jána Bottu. In: *Ján Botto – život a dielo*. Rimavská Sobota: Gemerská vlastivedná spoločnosť v Rimavskej Sobote, s. 29–45.
- ²⁶ V päťdesiatych rokoch devätnásteho storočia, ktoré sa tradične označujú za roky suchoty a nemoty, vznikli pritom také texty slovenskej romantickej literatúry, akými sú práve Bottova *Smrť Jánošíkova* či Hodžova *Matora*, v tom istom čase vznikli Hroboňove básne, ale na vydanie pripravili v tom istom čase Dobšinský so Škultétym aj výber slovenských rozprávok, ktoré sú kľúčovými textami literárneho romantizmu, takže o nejakej suchote v oblasti literárnej tvorby nemôže byť ani reči. Tá je len falošným konštruktom literárnych historikov, ktorí v dobovej literárnej situácii nereflektujú súbežnosť vzniku dobovo verejne publikovaných a nepublikovaných textov, pretože nepracujú s fenoménom *disensu*, prítomným v období národného obrodzenia vo všetkých malých stredo európskych kultúrach.
- ²⁷ GOSZCZYŃSKA, Joanna: *Mýtus o Jánošíkovi vo folklóre a slovenskej literatúre 19. storočia*. Bratislava: Jaga, 2003.
- ²⁸ KOVÁČIK, Lubomír: Básnik prvého sna. In: Ján Botto: *Básnické dielo*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV a Kalligram, 2006, s. 617–632, tu s. 618–619.
- ²⁹ PAPOUŠEK, Vladimír: Národní obrození neskončilo. Rozhovor s Ondřejom Nezebedom. In: *Respekt*, roč. 20, 2010, č. 51, s. 34–38.

THE LONG SLOVAK NINETEENTH CENTURY

Slovak Romanticism. Long 19th Century. Constructivism. Empiricism. New Mythologies.

The article approaches the phenomenon of Slovak literary Romanticism through the idea of the so-called “long 19th century”, a longer perspective than the duration of the so-called national revival. The anti-modernist attitudes of a great part of the Slovak literary intelligentsia throughout the 19th century can be suspended in the cultural-historical or social-historical idea of modernization. With the hindsight of contemporary struggles between the empirical and constructivist historiography, Slovak Romanticism appears as a cultural initiative that combines the moment of rational evaluation of the socio-cultural situation of the Slovak national community in the middle of the 19th century with the constructivist (idealistic) moment. The various combinations of both moments lead in the Slovak Romantic literature to the creation of neo-mythological self-representations, which are discussed in the second part of the paper.

*Prof. DrSc. Peter Zajac, CSc.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
Institut für Slawistik Humboldt Universität
Dorotheenstrasse 65
10011 Berlin
zajac@internet.sk*